

Egy Körmöczi János-kézirat forrásáról

A Körmöczi János életművének szentelt 2013-as konferencia nem csupán új eredményeket hozott, hanem további kutatási feladatokat is megjelölt. Az ilyen munkálatok megkerülhetetlen segédeszköze természetesen a Molnár Lehel tanulmányának függelékében megjelent összeállítás a püspök hagyatékában ránk maradt kéziratokról,² s az alábbi ismertetendő téma fontosságának felismerésében természetesen komoly segítséget jelentettek a konferenciakötet további tanulmányai is. Az is világossá vált azonban, hogy milyen nehézségekkel kell az ilyen feladatra vállalkozónak szembenéznie. A kötet tanulmányai közül átfogó igénytel Biró Annamária sorai fogalmazták meg, hogy „a kutatás jelen fázisában még nem lehet átfogó következtetéseket levonni. Ez egyrészt az életmű kéziratossá jellegetől fakad, másrészt viszont a kéziratossá hagyaték sajátos összetételéből. Tény az, hogy Körmöczi könyvgyűjteménye és kéziratái arra engednek következtetni, hogy előszeretettel olvasta, fordította azoknak a német filozófusoknak, államtudósoknak és történészeknek a műveit, akiknek erdélyi recepciójáról még mindig nem tudunk eleget. Viszont kevés olyan önálló munkát hagyott hátra, amelyből kiderülne, hogy miként interpretálta és próbálta korának erdélyi viszonyaira alkalmazni elméleti tudását.”³

Ezekkel a nehézségekkel szembe kellett tehát néznie annak is, aki felfigyelt az unitárius kollégium egykori kéziratárának egyik, a konferencián egyébként kisebb figyelmet kapó kolligátumára. Kiindulópontul érdemes idéznünk Lakó Elemér leírását:

¹ ERDŐDI Alexandra Anita (Szeged, 1993) a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskolájának Régi Magyarországi Irodalom alprogramjának negyedéves hallgatója. Kutatási témája Körmöczi János eddig kevésbé tárgyalt fordításának (*Phosphorus Polgárfejedelem*) vizsgálata, a Körmöczi-életműben és a tágabb irodalmi hagyományban való elhelyezése. Elérhetősége: erdodi.alexandra.anita@gmail.com.

² MOLNÁR B. Lehel, „Körmöczi János szerepe az unitárius egyházi levéltár kialakításában”, *Keresztény Magvető* 120., 3–4. sz. (2014): 231–251.

³ BIRÓ Annamária, „Körmöczi János és a göttingeni történet- és államtudományok”, *Keresztény Magvető* 120., 3–4. sz. (2014): 365–382., 365.

„1176/A [Fichte, Johann Gottlieb] *A gondolkodásbeli szabadságnak az európai fejedelmektől, kik azt eddigelé elnyomták, vissza kívénása* (Hungarian Translation of Zurückforderung der Denkfreiheit von den Fürsten Europas die sie bisher unterdrückten 1792) Hungarian; copy, second half of 18th c. C: Körmöczi János 20 f. (p.1.) 260–210; cardboard. German version: Msu 334.⁴

1176/B Paine Thomas Excerpta ex T[homas] P[aine] Hungarian Translation of some parts of *The Rights of Man* 1791 or of the German version of *Die rechte des Menschen*, Kopenhagen, 1793) Latin; copy, second half of 18th c. C: Körmöczi János ff.21-40 (p.1. ff 38-40 blank); 260×210; cardboard⁵

1176/C [Blumauer, Aloys] *Phosphorus polgárfejedem, avagy világ minden papjai bolondsága* (Hungarian Translation of Fürstbürger Phosphorus ...) Hungarian; copy, second half of 18th c. C: Körmöczi János ff. 42-64 (p.1.); 260×210 cardboard⁶

1176/D Martinovics Ignác *Oratio funebris quam praesente cadavere perillustris ac clarissimi Domini Aloisii Capuano... dixit ...* 1791 Latin; copy, last decade of 18th c.⁷ C: Körmöczi János ff. 65-72. (p.1.) 260×210 cardboard.⁸

Látható a leírásból, hogy a kolligátum az európai és a magyar felvilágosodás fontos szövegeit tartalmazza a tudós püspök fordításában, illetőleg másolatában, ám eddig csak az elsővel foglalkozott alaposabban a szakirodalom: Johann Gottlieb Fichte röpiratának fordításáról Hajós József tett közzé mértékadó tanulmányt.⁹ Kétségtelen, hogy Ludassy Mária dolgozata e kézirat által is ösztönözve készült el a mondott konferenciára, ám ő nem e kivonattal foglalkozott, teljes joggal fontosabbnak tartotta, hogy a nálunk kevésbé ismert Thomas Paine bölcslettörténeti helyének árnyalt bemutatásával segítse elő a Körmöczi-kutatást. Az itteni másolatról ugyan még nem értesülve, de színvonalas publikációk készültek a negyedik darabról is. Martinovics Ignácnak a lemerbergi egyetem orvosi patológiát oktató tanára fölött elmondott gyászbeszédét a magyar fordítást is mellékel-

⁴ (Magyar fordítás *A gondolkodásbeli szabadságnak az európai fejedelmektől, kik azt eddigelé elnyomták, vissza kívénása* 1792. Magyarul, másolat, a 18. század második fele, német verzió: MsU 334.)

⁵ Thomas Paine *Az ember jogai* 1791 (angol) néhány részének fordítása vagy *Az ember jogai* 1793 (német) verziójának fordítása. Latin, másolat, a 18. század második fele.

⁶ *A Fürstbürger Phosphorus* magyar fordítása. Magyar, másolat, a 18. század második fele.

⁷ Latin, másolat, a 18. század utolsó évtizede.

⁸ LAKÓ Elemér, *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca* (Szeged: [JATE], 1997), 235.

⁹ HAJÓS József, „Egy röpirat a gondolat szabadságáról”, *Korunk* 31., 12. sz. (1972): 1806–1811.

ve a Karácsonyi Béla irányításával dolgozó Ujj Annamária adta ki, aki nem csupán szakszerű jegyzetekkel látta el a szöveget, hanem példás annotációkat közölt az idézett szerzőkről is.¹⁰ Ráadásul később egy igényes tanulmány is készült az életmű ilyen típusú szövegeiről, amelynek összegző megjegyzése szerint ebben „a szerző arról értekezik, hogy a halál mindennek a végét jelenti (nyilvánvalóvá téve ezzel a lélek halandó voltával kapcsolatos meggyőződését), így halhatatlanságra kizárólag oly módon tehetünk szert, ha jelentős és az emberiség javát szolgáló tetteket hajtunk végre, s nevünk feljegyzésre kerül az emberi nem annaleseiben”.¹¹

A harmadik darabbal ugyanakkor nem foglalkozott sem a konferencia, sem a korábbi szakirodalom, jóllehet Lakó javaslatot tett a magyarra fordított szöveg eredetijének szerzőjére is. Egyáltalán nem tartom kizártnak, hogy a kolligátum fontosságára talán már korábban is felfigyelőknek ugyanakkor éppen ez a javaslat vette el a kedvét a további vizsgálódástól. Lakó ugyanis Aloys Blumauert nevezte meg szerzőként, ám talán már az előttem vizsgálódók számára is kiderülhetett, hogy az ausztriai felvilágosodásnak ez az alakja nem írt olyan művet, amely a *Phosphorus polgárfejedelem, avagy világ minden papjai bolondsága* c. szöveg forrása lehetne. Blumauer ismert volt a saját korában, magyarították is műveit, de nem őt kell keresni a *Fürstbürger Phosphorus...* írójaként.

Így viszont csak a cím alapján próbáltam eljutni az eredeti szöveg valódi szerzőjéhez. Az internet használatával természetesen megkönnyített vizsgálódás alapján meg lehetett állapítani, hogy egyedül Johann Friedrich Ernst Albrecht szerepel a németországi szakirodalomban olyanként, akinek a fent említett címmel munkája jelent meg a 18. században.¹²

¹⁰ MARTINOVICS Ignác, *Gyászbeszéd Aloisius da Capuano felett*, bev., kiad. és jegyz. UJJ Annamária (Szeged: Lymbus, 1994), 145–186.

¹¹ BALÁZS Péter, „Martinovics Ignác tudományos-filozófiai értekezéseinek peritextuális vizsgálata”, *Korall* 12., 43. sz. (2011): 66–81, 74.

¹² Hajós József egy publikációjából később értesültem arról, hogy Johann Friedrich Ernst Albrechtet egy körkérdésre válaszolva Rácz Győző már 1981-ben gyanúba hozta. Hajós körkérdése az urológia és az utópia viszonyára vonatkozott, s a korai újkorra vonatkozó válaszok között Rácz szóba hozta ezt a művet is. Mint erről hamarosan szólunk, a Körmöczi által hazahozott, s jelenleg a kolozsvári akadémiai könyvtárban lévő példányt olvasta. HAJÓS József, „A 2000-beli Utunk utopikumaiból”, in *Utunk Évkönyv* (Kolozsvár: Întreprinderea Poligrafică, 1981), 133–142. (Tanáraitól kapott információ szerint az ebben az időben a *Korunk* szerkesztőhelyetteseként dolgozó Rácz a történeti kérdések iránt is érdeklődő filozófus volt.)

Az 1752 és 1814 között élt Ernst Albrecht rendhagyó és kalandos életviteléről, sokoldalúságáról és rendkívüli termékenységéről elhíresedett személyiség¹³ volt: orvosként, drámaíróként, színházigazgatóként és könyvkiadóként is számon tartja a szakirodalom. Altonában született, s az itteni alapiskoláztatás után 1769–1772 között orvosi tanulmányokat az erfurti egyetemen a jó nevű Johann Wilhelm Bauer professzor mellett folytatott, aki szállásadója is volt, hogy aztán később az apósa legyen, hiszen az ő tizennégy esztendőös lányát vette feleségül. A végzés után privat docensként orvosi és orvostörténeti előadások tartásával próbált egzisztenciát teremteni. Bár első irodalmi művét, a *Der unnatürliche Vatert* (*A természetellenes apa*) című háromfelvonásos szomorújátékot már 1776-ban megírta, egy ideig felhagyni látszott az irodalmi tevékenységgel. 1776-ban ugyanis feleségével együtt Észtországba költözött, ahol Karl Reinhold Manteuffel gróf magánorvosa lett. Életrajzírói szerint a főúr szolgálata alkalmat adott arra, hogy nagy utazások keretében Oroszországot is megismerje. 1780-ban tértek vissza Erfurtba, s ezt követően bontakozott ki irodalmi tevékenysége, amely erős ösztönzést kapott az 1782-ben egy színházi csoporthoz csatlakozó feleségétől is, hiszen az így vállalt vándorélet során került kapcsolatba a szellemi élet több fontos személyiségével, így Friedrich Schillerrel is. Szerzőnk nem csupán a francia felvilágosodás nagyjainak lett lelkes olvasója (Rousseau-tól le is fordított bizonyos szövegeket), hanem a francia forradalomnak is, s publicisztikai írásaiban hangot adott az Amerika függetlenségéért harcba szállók melletti elkötelezettségének is. Bár az ezeket az eszméket hirdető kulcsregényei számos darabját névtelenül és fiktív nyomdahely feltüntetésével jelentette meg, 1795-ben az akkor még együtt élő házaspár jobbnak látta a dán királyság fennhatósága alá tartozó, s cenzúrával kevésbé sújtott Altonába áttelepülni. Itt tagja lett a szabadkőműves páholynak. Figyelemre méltó az itteni színházi tevékenysége is: az altonai (hamburgi) nemzeti színházban 1796 és 1800 közötti időszakban Albrecht volt az igazgató, Sophie Albrecht pedig a kor egyik elismert színésznőjeként játszott itt. Ekkortájt elváltak ugyan, de az 1800-as évek elején újra összeházasodtak, s ettől kezdve haláláig immár szinte kizárólag orvoslással, illetőleg nagy népszerűségnek örvendő, s számos nyelvre, így magyarra is lefordított orvosi művek írásával és kiadásával foglalkozott.

Bár szorosabban vett irodalmi szempontból sokan az első német erotikus regényként méltatott *Lauretta Pisanát* (1789) tartják a legjelentősebbnek, szempontunkból fontosabbak a kortárs kritikában nagy visszahangot kiváltó politikai

¹³ Rüdiger SCHÜTT, szerk., *Verehrt. Verflucht. Vergessen. Leben und Werk von Sophie Albrecht und Johann Fiedrich Ernst Albrecht* (Hannover: Wehrhand, 2015).

üzeneteket tartalmazó művei. A politikai szatírák műfaja sem állt távol tőle, 1790-ben megjelent a *Die Regenten des Tierreichs (Állatország kormányzói)* c. műve, amelyben a 18. századi európai uralkodók allegorikusan jelennek meg, különösen nagy visszhangot váltott ki. Jó ideig sokan nem tartották sokra költői, írói munkásságát, és ennek hangot is adtak. Voltak, akik ponyvaszerzőnek tekintették. Nyilvánvaló, hogy bizonyos közegekben és periódusban az sem tett jót megítélésének, hogy nem volt nehéz forradalompartiként megbélyegezni. Nem volt ilyen nyíltan fellázító az a tézisregény-sorozata, amely az 1790-es években jelent meg, s amelynek egyes darabjaiban antik mitológiai alakok vagy a Bibliában szereplő személyek (Saul, Sardanapalus) fiktív történetek hősei. Ezekben a jók mindig az emberi ész (Vernunft) szolgálatában állnak, s állhatatos küzdelmet folytatnak a maradiság erkölcstelenség és ostobának lefestett képviselőivel szemben. Általában győzedelmeskedik is a ráció, s ezt retorikailag a történeteknek a régmúltba vagy egy megközelíthetetlenül távoli térségbe történő elhelyezése próbálja hitelesíteni. Él azzal az irodalmi fogással is, hogy az ész ilyen diadalát elmesélő történetre egy régi kódexben bukkant rá. Albrecht tehát olyan életművet hagyott maga után, amely mind a mai napig tartogat még irodalmi és eszmetörténeti érdekességeket és megválaszolatlan kérdéseket.¹⁴

Nem tudjuk, Körmöczi mennyit olvasott el ezekből a művekből, s hogyan figyelt fel a fiktív történeteket elmondó sorozatba jól beilleszthető *Fürstbürger Phosphorus oder Die Allerweltpfaffenharlekinade. Eine komische Geschichte aus der Sphäre des Mondes* című szövegre, amely először nem sokkal a püspök hazatérése előtt, 1797-ben jelent meg, és további három kiadást ért meg 1800-ban, 1808-ban és 1810-ben. Minden esetre a mondott sorozat egyes darabjai közötti tudatos választást sem tarthatjuk kizártnak. Mint majd látni fogjuk, a megszo-kott módon itt is az ész áll a jó oldalon, a regénysorozat egyik darabja sem jele-níti meg ugyanakkor a leküzdendő babonás vallási fanatizmust olyan részletességel, s az egyes vallások és felekezetek megalapozatlan kizárólagosságtudatát olyan érzékletesen és konkrétumokban gazdagon, mint ez a mű. Egy kicsiny és megpróbáltatásoknak kitett közösség tagjaként Körmöczi könnyen megszólítva érezhette tehát magát. Ilyen megfontolásokból vásárolhatta meg tehát, s hozta

¹⁴ Mint mondtuk, gyakran álneven írt, s ezekben vagy egy korábbi művével utalt magára, vagy a kiadvány utolsó lapján egy monogramot adott meg, vagy anonim módon jelentette meg a szövegeit. Sőt kiadóként azt a cselt is bevetette, hogy a változatlan utánnyomásokat más címmel adta ki, mintha azok teljesen új művek lennének. Például így járt el az 1799-ben megjelent *Europens Götter im Fleisch* című művével, melyet változatlanul kiadott még *Der mächtige Parrunkowitsch nebst einigen Miniatur-Gottheiten* és *Empfindsame Reisen durch den europäischen Olymp* címeken is.

haza a kolozsvári akadémiai könyvtárban mai napig meglévő példányt (Jelzete: U-75008), amelyben azonban sajnos a szöveg jellegére vagy a fordítás körülményeire vonatkozó megjegyzés nem található. Molnár Dávid köszönettel vett vizsgálata is csak azt tudta megállapítani, hogy a tulajdonosi bejegyzésen kívül az utolsó lapon viszont egy tartalmi felosztás olvasható arról, hogy az egyes fejezetek és részek melyik strófával indulnak és érnek véget. Logikus arra gondolnunk, hogy ez a fordítás megkezdésekor születhetett.

Mivel a Körmöczi-életmű további szövegeinek vizsgálata is szükséges annak körvonalazásához, hogy mikor és milyen célból készíthette el a magyarítást, ezt későbbre halasztjuk, s esetleg másokat is megfontolásra készítve most csupán a kompozíció és a gondolatmenet ismertetésére vállalkozunk.

A *Fürstbürger Phosphorus* történetének alapját tehát az adja, hogy a holdbéli fejedelem, Phosphorus mai szóhasználattal élve depressziós lesz, az orvosai pedig gyógyulásul nevetéskúrát ajánlanak neki. Nem túl hosszú fejtörés után orvosai és tanácsadói számára az is világossá válik, hogy a leghasznosabbak ebből a célból a föld legnagyobb bolondjai, a papok. Határozat születik tehát arra, hogy meghívják őket a fejedelem birodalmába, hogy nevetessék meg a polgárfejedelmet. A gyógyító nevetéskúra során pedig többrészes vallási diskurzus bontakozik ki, amelyek során fontos teológiai kérdéseket érintenek.

A német eredeti ötszáz strófas, illetve tartozik hozzá egy, a szerző által készített igen terjedelmes jegyzetapparátus is, ez utóbbit viszont Körmöczi egyáltalán nem fordította, említést sem tett arról, hogy van egy ilyen kiegészítése is az eredetinek. Teljes egészében lefordítja viszont az eredeti címet. Az ezt követő verses szöveg összesen hét részből áll, és minden egység kap az elején egy rövid prózai összegzést.

Az első részben (1–102. strófa) a holdbéli fejedelem és állama bemutatása történik meg. Phosphorus nem tart pohárnokokat, inasokat, főkamrásokat, orvosokat, kitanulta, hogyan gondoskodik magáról nehéz helyzetekben. Ennek aprólékos bemutatása után az ország és annak törvényei kerülnek előtérbe. Országában mindenki szabadon halászhat és vadászhat. Az udvari ünnepek ízlések, de visszafogottak, az udvarban nem tűrik a talpnyalókat. Phosphorus minden helyzetben a legnagyobb tisztelettel viseltetik mások iránt, tisztességes minden helyzetben, a feleségéhez is hű marad. A költőket, drámaírókat nem fogja vissza semmilyen törvény vagy szabály, a kifogásolható, helytelen dolgokat bátran kritizálhatják. Sőt, a fejedelem megjutalmazza azt az egyszerű embert, aki közli vele, ha rosszul uralkodik, hiszen számára világos, hogy a rossz uralkodó leváltható.

Az országban nincsenek zsoldosok, akik a népet sanyargatnák. Nincs rájuk szükség, mert az államban mindenki katona, és ha kell, önként vonul hadba, hiszen saját országát, vagyonát, családját védi. A fejedelem egyáltalán nem keresi a harcot, mert a hódításokat lopásnak gondolja, viszont ha megtámadják őt és országát, minden további nélkül megvédi magukat, és példát statuálnak az ellenfél számára.

Az adókat sem ismerik. Nem kellenek orvosok, ügyvédek. Nagyon kevés, de annál világosabb törvénnyel működik ez az ország, de arra is figyelnek, hogy mindenki megértse a saját nyelvén ezeket. A pápa nem szólhat bele abba, hogy ki legyen a fejedelem, nem ismerik a cölibátus, a kolostori nevelés és a vallási intolerancia fogalmát sem. Bárki alkothat írásműveket, aki tud írni, a fejedelem is támogatja őket, a kritika is szabad, a cenzúra pedig nem létezik, a fejedelemnek évente el kell számolnia avval a pénzzel, amit a népe rábízott.

A második részben (103–181. strófa) derül ki, hogy a fejedelmet depresszió kínozza, s elhangzik az a tanács, hogy ha a baj ellen a nevetés a legjobb módszer, akkor a földi papokra van szüksége a gyógyuláshoz. A világ minden tájáról érkeznek a vallások és felekezetek képviselői. Különböző módokon jutnak fel a Holdra: arany kecskén, Pegazuson, Bálám szamarán, a szerzeteseknek gyalog kellene az utat megtenniük, amit nehezményeznek, de a holdbéliek gyorsan rávilágítanak arra, hogy a szegénységi fogadalmuk miatt ez a hozzájuk illő mód, illetve talán egy kis testmozgás sem árt. Phosphorus vacsorával fogadja a megérkezőket, ahol már az ültetési rend sem egyszerű. Végül a sorsra bízzák magukat, így fordulhat elő, hogy minden pap olyannal lesz szomszédos, aki számára a legkevésbé sem elfogadható (például: az angliai érsek egy presbiteriánus, egy pópa egy katolikus püspök mellett kap helyet). A különböző meggyőződésbeli konfliktusokra is nagyon gyorsan fény derül, az egyik ilyen az úrvacsora kérdése. Phosphorus nevetésterápiájának első fázisa sikeresnek mondható, a vitatkozó papokon csak nevetni tud, azok viszont teljesen értetlenül állnak a nevető fejedelem előtt, nem értik, hogy lehet egy ilyen fontos vitán kacagni. Itt meg is sértik a fejedelmet, aki viszont bölcsen aludni küldi a már részeg papokat.

A harmadik részben (182–297. strófa) a papoknak azokra a kérdésekre kell megfelelniük, hogy ki, hogyan és miből teremtette a világot. Aki erre jól felel, az jutalmat kap. Itt kezdődik az újabb vallási „vetélkedő”, hiszen mindenki a saját hitének megfelelően válaszol. Elsőként egy rabbi szólal meg, aki azt mondja, hogy Elohim teremtette a világot hat nap alatt a semmiből. Majd rátér Mózes életére. Átveszi a szót azonban a többi vallás képviselője, és így az északi mondakör, a görög mitológia, valamint a különböző keleti tanítások felkentjei próbálják a saját igazukat bizonygatni a világ teremtésével kapcsolatban. Phosphorust nem

tudja meggyőzni egyik pap sem, a vitatkozók viszont már majdnem egymásra is támadnak a nézetkülönbségek miatt. Végül egy holdbéli egyszerű polgár kapja a jutalmat, aki szerint csak becsületesen kell élni, és az a legfontosabb válasz bármilyen kérdésre.

A negyedik részben (299–321. strófa) a világban történő rossz dolgokról esik szó. A kérdés, hogy ezek vajon Istentől származnak-e. A Korán és a Biblia követői abban egyetértenek, hogy nem köthetőek ezek egyértelműen Istenhez. Egyesek kinek-kinek a saját lelkét tekintik a döntéseket meghozóknak, mások az ördöghöz rendelik a gonosz és rossz tetteket.

Az ötödik rész (322–357. strófa) szorososan kapcsolódik a negyedikhez. Itt a kérdés az, hogy mi kedves Isten előtt, hogyan lehet a mennyországba jutni. Itt sincs egyetértés. Előkerül az állatáldozat, az önsanyargatás, mindenféle földi öröm megtagadása is. De a legnagyobb vita a jó cselekedetekről van, vagyis arról, hogy a jó, önzetlen tettek vajon hozzájárulnak-e az üdvösséghez, vagy csak a hit szükséges hozzá. A rész végén egy keleti bölcs okoz derűtséget, aki szerint csak a tehéntrágya által következhet be a tisztulás és üdvözülés. Ezzel a kijelentésével pedig Phosphorus is végleg kigyógyul a betegségéből, mert olyan jót nevet rajta.

A hatodik részben (358–390. strófa) a halál utáni állapotról folyik a vita. Itt olyan kérdések merülnek fel, hogy létezik-e a mennyország és a pokol, van-e lélekvándorlás. Meglepő módon a mohamedánok tagadják a mennyország és a pokol létét, mások szerint viszont mindenik része a világnak, és ezzel örökké megmaradnak, csak más formában.

A hetedik, zárórészben (391–500. strófa) Phosphorus betegsége teljesen megszűnik, az ő beszédével fejeződik be a mű. Szeretne a polgárfejedelem is adni valamit a földi papoknak, ha már ennyire bolondok, és hiába cserélnék eszmét, nem tudnak megegyezni egymással. Megkaphatják az értelem poharát, ki-ki a magáét elveheti és kihatja. Mindenki félve, de megissza az üvegcsé tartalmát, kivéve egy rabbit, aki inkább visszatér a Földre. (Bár az egyes mozzanatok értelmezésére most még nem térhetünk ki, azt meg kell jegyezni, hogy az üvegcsék felbukkanása a történetet összekapcsolja a korábbi ilyen jellegű szövegekkel, ugyanis nem újkeletű az a motívum, hogy a Holdon vannak azok az üvegcsék, amelyekben a földi emberek eszét, értelmét tartják.¹⁵) A többiek viszont arra kérik Phosphorust, hogy segítsen nekik a Holdon letelepedni és fogadja be őket is. Az a helyzet áll elő tehát, hogy a hosszas vallási vita után végül a bölcs polgárfejedelem téríti meg a földi papokat a különböző kérdésekre adott reakciójával, és

¹⁵ A legrészletesebben Ludovico ARIOSTO *Az eszeveszett Orlando* című munkájában található meg ez a motívum.

egyfajta természeti vallást kínál fel nekik, míg a rabbi számárháton visszamegy a Földre.

Körmöczi János szinte teljes egészében lefordítja az ötszáz strófás szöveget. Változtat viszont a formán, a verses szöveget prózában adja. Mivel a fordítói módszer és a fordítás színvonalának elemzése sem tárgya jelen írásnak, most csak annyit jegyeznek meg, hogy a német eredeti hosszú felsorolásait nem mindig fordítja le az utolsó tagig elmenően, a tömörítés jegyében olykor egy stb.-vel jelzi, hogy még folytatódna a strófa. Előfordul olyan eset is, hogy latinra ülteti át a németet, a bibliai események leírásánál pedig egyszerűen a bibliai helyet adja meg. Ezek a fordítói megoldások viszont nem teszik érthetlenné, követhetlenné az átültetést, bár a sok latinizmus nem is könnyíti meg.

Ez az ismertető csak minimálisan tudja érzékeltetni azt, hogy Körmöczi János a nehéz feladatot sikeresen oldotta meg. Sok esetben komoly terminológiai nehézségeket leküzdve jutott el nagyon sikeres megoldásokig, s nyelvileg nem egyszerű szövegegységekre találta meg a megfelelő megoldásokat. Azt reméljük, hogy a termékeny tanár és püspök szövegei kontextusában megtalálhatjuk a választ arra, hogy mi volt a szándéka azzal a folytonos munkálkodással, amelynek egyik fontos darabja volt a német felvilágosodás eszméi terjesztésében nagyon eredményesen munkálkodó szerző fantáziát megmozgató művének magyarra ültetése.